

עלון דו שבועי מס' 10 • ערב חג סוכות • יד' תשרי תשס"ט

זמני החג: ירושלים: 4:33-5:45 תל אביב: 4:48-5:46 חיפה: 4:39-5:45

חג הסוכות – הרב אלישע אבינר

סוכם ע"י תלמידים

"שְׁלֹשׁ הַגָּלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה" (שמות כג), מצווה אותנו התורה. שלושת הרגלים משתייכים לשני מעגלים: המעגל הטבעי – חקלאי והמעגל ההיסטורי.

בעניין זה נשאלו שלוש שאלות. שאלה ראשונה: האם יש קשר בין שני מעגלים אלו? ואם כן, האם הקשר ביניהם מקרי או שמא הקשר מהותי ועמוק?

היו שרצו לומר שאין קשר בין המעגלים הללו, החקלאי וההיסטורי, וכל חיבור ביניהם יהיה מלאכותי. עוד הוסיפו ושאלו: אם נרצה לחפש קשר בין המעגל החקלאי למעגל ההיסטורי, נמצאנו מורידים את הרובד ההיסטורי המייצג את יד ה' בעולם לרמה החקלאית, הטבעית והפשוטה!

שאלה שנייה: בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, בפסוקים העוסקים בשלושת הרגלים, מוזכרים חג הקציר וחג האסיף אך לא מוזכר מה יש לעשות בהם מלבד עליה לרגל. וכך אומרת התורה: "וְחַג הַקָּצִיר בְּכוּרֵי מִעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאֲסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךָ אֶת מִעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה" (שמות כג), "וְחַג שְׁבַעֲת תַּעֲשֶׂה לְךָ בְּכוּרֵי קִצִּיר חֲטִיִּם וְחַג הָאֲסִיף תְּקַוֶּפֶת הַשָּׁנָה" (שמות לד).

יש לשים לב גם לכינוי בו מכנה התורה חגים אלו: "חג הקציר" ו"חג האסיף", החגים הידועים, כביכול משמע שמדובר בחג הקציר הידוע, שנהגו לחגוג אותו מקדמת דנא. בחג הקציר הידוע ובחג האסיף הידוע – תעלה לרגל.

שאלה שלישית: בפרשיות הרגלים נאמר: "שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאֲדֹן ה'" (שמות כג), "שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות לד). הכינוי "האדון ה'", המופיע כאן, אינו מופיע בשום מקום אחר במקרא. ננסה להבין מדוע ומה המיוחד בפרשיות אלו.

כדי לנסות לענות על כל השאלות הללו, ראשית, עלינו להכיר את נפש האדם. טבע האדם הוא שצרכיו היום יומיים, מסיחים את דעתו, לעיתים, מהדברים הגדולים. נכון הדבר שהרובד ההיסטורי-רוחני הוא הרובד היותר משמעותי, אולם מכיון שהאדם נבלע בעולם המעשה ובצרכיו היומיומיים, הוא איננו מצליח להישאר רק ברובד הגבוה.

ואכן, אם נתבונן נבחין שדבר זה אכן אירע. עם ישראל נכנס לארץ ותוך פרק זמן קצר שכח הוא את ריבונו של עולם. שקוע היה בכוחות העשייה והקיום, הוסחה דעתו על ידי כוחות הטבע הסובבים אותו. כוחות רבים פועלים בעולם. אלו הם ה"בעלים", אדוני הטבע שלהם עבדו עובדי עבודה זרה. כוחות המים והאדמה, כוחות הרוח והאש. מרוב כוחות הסובבים את האדם, שכח הוא את הדברים הגדולים, את הערכים ואת ההיסטוריה, והתרכז במים, בגשם, באדמה ובשאר הכוחות המקיפים אותו. תפקידו של המעגל החקלאי של הרגלים, הוא לחבר את האדם ולרוממו מהמעגל הפרטי בו הוא חי לקרבת אלוקים.

מטרת החגים החקלאיים לחבר את העם על חייו הפרטיים לאדון האמיתי "האדון ה'". להביא את האדם להבנה שהקב"ה לא קשור רק לדברים הגדולים, ואילו את האוכל והפרנסה הוא צריך לחפש אצל כוחות אחרים, אלא ה' הוא אדון כל הכוחות וכולל את כל הצדדים - הבסיסיים-טבעיים יחד עם המימדים הרוחניים. גם הכהן הגדול, כאשר נכנס לקודש הקודשים, לא היה מתפלל על תשובה או על יראת שמים, אלא על גשם, פרנסה, ושאר צרכים בסיסיים.

וכך כותב הספורנו על המילים: "האדון ה'" - "המסדר ענייך בדברים הטבעיים". את החגים החקלאיים נהגו כל בני האזור לחוג, לכן מצוה אותנו התורה לקחת את החג האוניברסלי הזה ולחבר אותו לקב"ה "אֶל

- פְּנֵי הָאֲדֹן ה'".

בוגרים יקרים!

שלום רב וחג שמח.

ברצוננו לעדכן אתכם בפרויקט אשר חלקכם ודאי נתקלתם בו.

מזה כאחת עשרה שנים מופצות בקרב חיילי צה"ל חוברות לימוד יומי בהוצאתנו.

הוצאת החוברות אשר החלה ביוזמה פרטית קטנה, אשר כללה כמה עשרות עותקים, גדלה והתרחבה וכעת עומדת על כ 15000 עותקים.

החוברות מודפסות ומחולקות בשלושה מועדים בשנה:

לקראת חודש אלול והימים הנוראים, לקראת ספירת העומר, לקראת חנוכה וחודש טבת.

כל חוברת מורכבת מדף לכל יום ובו קטעי לימוד מגוונים: הלכה, אמונה, מוסר, פרשת שבוע, ענייני דיומא, זמני השבוע ועוד.

כאמור, החוברת מופצת בין החיילים בכ 15,000 עותקים בכל פעם.

הביקוש, ב"ה, הולך וגובר, ועמו ההוצאות.

יש לציין שהעלות היחידה היא עלות ההדפסה, משום שכל העובדים בפרויקט זה עושים את מלאכתם בהתנדבות, (את עלות המשלוחים בדואר לקחה הישיבה על עצמה).

עלות כל הוצאה היא כ 30,000 ₪ (כאמור, יש שלוש הוצאות בשנה).

נשמח מאד אם תוכלו לקחת חלק בפרוייקט חשוב זו ע"י תרומה.

ניתן להקדיש יום לימוד בחוברת לע"נ קרובים בעלות של 400 ₪, או הקדשה בעמוד הראשון בעלות של 1000 ₪.

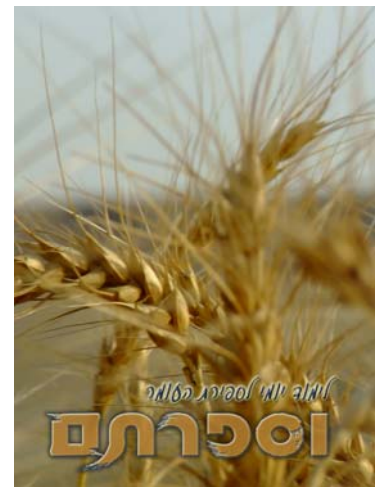
ניתן כמובן גם לתרום כל סכום שהוא לפרוייקט.

לפרטים ניתן לפנות אל:

דורון שוורץ

052-8303352

TzahalTorah@gmail.com

סיכום יום העיון לרגל צאת הספר 'שיח נחום', ספר שאלות ותשובות של מורנו רה"י הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א.
יום העיון התקיים בבית המדרש של הישיבה ביום ראשון ו' תשרי התשס"ט.
סיכום הדברים שנאמרו בעל-פה באדיבות הרב ירון בן דוד.

הרב צבי הבר:

'רבי יצחק בן פנחס אומר: כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות, לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא:

הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה גבור ומזויין':

(אבות דר' נתן פרק כט)

לכאורה היינו חושבים הפוך: מי שיש בידו מדרש, והוא יודע לדרוש דבר מתוך דבר, אולי אין לו יראת חטא, אבל יש לו ידע. יש לו חכמה. הוא יכול לדרוש את הכתוב וללמוד דבר מתוך דבר. אבל מכאן רואים שהחכמה האמיתית של איש ההלכה אינה רק ידע או אינטליגנציה, אלא גם מסורת שמסורה בידו. רק מי שמבין שאצלו הכל במסורת ויש המשכיות, והכל מבוסס על ההלכות, הוא זה שיכול להיות גיבור מזויין. גם מצד היכולת לדרוש וללמוד, וגם מצד כלי הנשק שלו שהוא המסורת והמורשת.

מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא, כי כשצריך לפסוק בענייני עריות ונפשות וכו' – וצריך להפעיל את שיקול הדעת ביחד עם המסורת והמורשת, כאן צריך את יראת החטא.

זכינו השנה שיצא ספרו של ראש הישיבה, ספר שנערך ע"י הרב אלי רייף וצוות האחרים שעבדו איתו, וניתן לראות בו גם הרבה מהמדרש והסקת דבר מתוך דבר וסברות ישרות, אך גם מסורת ומורשת ושימוש תלמידי חכמים שניכר בספר, ובאמת זהו ספר נדיר בנוף ספרי ההלכה, מכיון שאין הוא ספר ליקוטים אלא פסיקת הלכה מתוך שיקול דעת ולא רק מתוך אוסף ליקוטים.

ראש הישיבה: (סיכום דברים שנאמרו בעל פה)

קודם כל אני רוצה להודות לצוות שהכין את הספר, ובראשם הרב אלי רייף. לא מדובר רק בעריכה, כי היו תשובות בעניינים דומים ומתקופות שונות שצריך היה לחבר ביחד, ולחלילט מה מחברים ומה מפרידים וכו', והוא עשה זאת בחכמה ובדעת.

הגר"א כתב פירוש על המקרא, ויש מהדורות של מקראות גדולות שמופיע בהם הגר"א על ספר ישעיהו, וכך הוא כותב על הפסוק (ישעיהו א): "לימדו היטב דרשו משפט וכו'":

דין ההגון צריך להיות פי שניים ברוחו. האחד להיות בקי בחדרי התורה להוציא דין לאמיתו, והשני להיות בקי ביישובו של עולם שיוכל להכיר בין האמת והשקר בדברי בעל הדין או העדים. וזה שאמר הכתוב: "והנה אמת נכון הדבר" – אמת ע"פ התורה ונכון ע"פ יישובו של עולם. וזה שאמר חז"ל: אם ברור לך הדבר כאחותך, ועוד אמרו (סנהדרין ז) 'אם ברור לך הדבר כבוקר'. היינו שצריך שיתברר לו ע"פ התורה שהוא כאחותו, שמבואר איסורו בתורה, וגם שיתברר לו ע"פ יישובו של עולם כעניין הבוקר, שהוא דבר פשוט ביישובו של עולם. וזהו שאמר כאן 'לימדו היטב' – ע"פ התורה. 'דרשו משפט' – ע"פ יישובו של עולם.

הגר"א מעמיד את שתי הדרישות הללו ולא ניתן להוציא הלכה בלי שני הצדדים. מעניין במיוחד הפירוש שלו על הפסוק:

ואמר כאן חמשה דרגים נגד הכתוב: "ראשיכם, שבטיכם, זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל". לימדו היטב – הוא על זקניכם. דרשו משפט – הוא על ראשיכם. אשרו חמוץ – הוא על שוטריכם

(תפקיד המשטרה הוא להדריך בדרך הנכונה את הנגזלים והסובלים שצריך להצילם מעושקיהם) שיפטו – הוא על שופטים. ריבו אלמנה – הוא על כל איש ישראל.

כל איש ישראל מחוייב לראות את עצמו כשחלק מתפקידו הוא לריב ריב אלמנה ולהגן עליה ולהיטיב עמה, וזהו יסוד כל התורה כולה. כל שאר הדרגות לא יכולות להתבצע. גם אם יש זקנים שיודעים ללמוד טוב, וגם אם יש ראשים ומנהיגים שמבינים איך ליישם את המשפט, ואפילו אם המשטרה אינה מושחתת ואצל שיש שופטים ישרים, עדיין יש חובה על כל ישראל לדאוג לקיום ההלכה. לדאוג לקיום ההלכה במובן הזה של דאגה לנצרכים ולחלשים ולאלה שאינם מסוגלים לפעול עבור עצמם. רק אז יכולה התורה להיות מקוימת בחברה. ברור שכולנו מנסים – כל אחד כפי כוחו – לקיים את 'לימדו היטב דרשו משפט'. ברוך ה' זכינו לראות בישיבה דור של תלמידי חכמים שיודעים ללמוד. כשהייתי צעיר סיפרו שבישיבות הותיקות היו אומרים על מצטיינים 'הוא יודע ללמוד'. לא מספיק לדעת, צריך לדעת ללמוד. ויהי רצון שנזכה כולנו לדעת ללמוד ושנזכה לשנה טובה.

הרב צבי הבר:

החלטנו להקדיש את יום העיון לדיון בפסיקת ההלכה מנקודת מבטם של שלושה מבוגרי הישיבה, כל אחד מתפקידו. הרב גבי גולדמן, בוגר מחזור א של הישיבה ורבו של כפר אדומים, ידבר בנושא 'כח דהיתרא עדיף'.

הרב גבי גולדמן : (דברים שהוקראו מן הכתב)

ראשית אפתח בכבוד אכסניה, השפעת הישיבה עלי בכלל וראש הישיבה בפרט. אני מודה לה' על שזיכה אותי להגיע לבית המדרש הזה שהשפיע עלי טובה וברכה יותר מכל מקום אחר בעיצוב האישי. גם חברי מהמחזור הראשון מדברים במפגשים השנתיים שלנו על הישיבה כמקום המשפיע ביותר.

לפני ההתייחסות ל"כח דהיתרא עדיף", אני רוצה להתייחס למתח ולפער בין בית המדרש לבין המציאות ברחוב. בית המדרש יכול לסמל את הרצוי, עולם של תורה ויראת שמים, עולם אידיאלי, עולם של רעיונות נעלים. גם כשיש מחלוקות בעולם של בית המדרש, ההסתכלות היא מתוך ראייה של תורה, מתוך עקרונות הלכתיים כיצד ראוי לנהוג. בית המדרש הוא חממה הכרחית לכל מי שרוצה להתגדל בתורה.

לעומת זאת הרחוב עלול לסמל את המציאות כמות שהיא, ללא כחל ושרק. מציאות שיש בה התמודדויות יומיומיות מורכבות. במציאות יש מקרים שלא מוזכרים בהלכה, ויש לא מעט מקרים בהם אי אפשר להביא את הפסיקה ההלכתית כמות שהיא, פעמים רבות אנשים אינם מחוייבים להלכה או שהם מוכנים לקבל את ההלכה רק עד גבול מסוים, לא מוכנים לציית לכל פסיקה. אנשים היום הרבה יותר דעתנים, רוצים לדעת לא רק איך נפסקה ההלכה, אלא בעיקר מדוע ההלכה פוסקת באופן כזה ולא באופן אחר. התמימות האנושית נתמעטה, אנשים כיום מתווכחים, שואלים גם רבנים אחרים, בודקים בפרויקט השו"ת או באינטרנט.

ההלכה דנה בשילוב של התורה בתוך המציאות. איך לשלב את הרצוי במצוי.

אחד האידיאלים של פסיקת ההלכה - לרומם את המציאות, לתקן, להפוך את המצוי לרצוי. ההלכה כשמה כן היא, צריכה ללכת עם המציאות, אינה יכולה להתרעם על המציאות, אלא צריכה לנסות ולהוליך את המציאות למקום הראוי לה.

לעיתים הפער בין המצוי לרצוי גדול מאד, גדול מדי, לא תמיד אפשר לרומם את המציאות, לעיתים גם כשאפשר לנסות לרומם, זה קימעא קימעא, לא בבת אחת, לא בחזק יד. לעיתים יש מציאויות שהמצוי לא מסוגל להתרומם בבת אחת למדרגה של קבלת ההלכה. בנקודה זו יש לפוסק ההלכה התלבטות קשה, עד כמה ניתן להקל: מתי ללכת אחרי דעה מקילה, האם להורות לשואל להתנהג מראש במציאות שמותרת רק בדיעבד, מתי לענות רק על חלק מהשאלה ולהעלים עין ביודעין מחלק אחר, בעייתי ביותר, שההלכה לא יכולה לאפשר אותו בשום פנים ואופן. אלו התלבטויות חוזרות ונשנות של רבנים ומורי הוראה.

יש השקפה הלכתית הגורסת שיש לפסוק את ההלכה בטהרה, ללא התחשבות יתירה בשואל או במצבו המורכב והבעייתי, הן מבחינת השאלה והן במצבו בכלל. אמירות כגון: זו ההלכה, והמציאות צריכה להתכופף בפניה. אסור שהרצוי - ההלכה, תתכופף בפני המצוי. הרחוב אמור לדעת או לפחות לחוש באופן בלתי מודע, שהמציאות הרצויה היא מציאות של תורה. אין פשרות. השומע ישמע והחדל יחדל. האמת היא תובענית ובלתי מתפשרת.

אבל תתכן גם השקפה בה יש ניסיון לרומם את המציאות בכל זאת, אפילו במקומות דחוקים ובעייתיים ביותר, עד שנדמה שאין בהם מוצא. ההשקפה שעומדת בבסיס חשיבה זו מתקשרת לנושא התשובה - אין דבר שעומד בפני התשובה, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה, תשובתו מתקבלת. אם אדם בא לשאול, מסתבר שזה מפני שיש לו עדיין זיקה ורצון להתקשר בתורה וברבוננו של עולם שנתנה. לפי שיטה זו יש מגמה לנסות בכל זאת לתת מענה לשואל שיוכל לעמוד בכללי ההלכה, אפילו באופן המתבסס על דעות יחידאיות מקילות, או הגדרת המצב כשעת דחק ודיעבד.

צריך זהירות רבה בדרך זו, אסור לשעבד את התורה למציאות. יש מצבים בהם חובה לומר - אסור, טרף, אי אפשר להתיר בשום אופן. אחרת עלול להיווצר מצב מסוכן בו כל חוטא ידע שיוכל לעשות ככל העולה על רוחו כיון שבסופו של דבר יבואו לקראתו, ואין לך חילול ה' גדול מזה, שבו מכופפים את ההלכה והתורה בפני המציאות, במקום לרומם את המציאות אל התורה ואל ההלכה.

לכן אנחנו אומרים שמצד אחד - כח דהתירא עדיף. המגמה הכללית היא לחבר את המציאות אל ההלכה. אבל מצד שני, יש גבולות שאסור לעבור אותם, לא רק משום שמבחינה הלכתית זהו דוחק או דעת יחיד או דעת מיעוט או דיעבד בלבד, אלו טעמים פורמליים חשובים. אך הטעם העיקרי לדעתי הוא מפני חשש לזילות התורה. למצבים בהם שפחה תירש גבירתה, בהם המציאות תכתוב לתורה כיצד לפסוק. אסור להגיע למצבים כאלה, צריך להיות ברור שלמרות כל הנסיונות לקרב את המציאות לתורה, התורה היא הגבירה, היא מסמלת את הרצוי והטוב, ואם אי אפשר לגשר בין המציאות לתורה, צריך לומר בפירוש - "אסור".

עד כאן בקשר לנושא המוגדר שעליו צריך הייתי לדבר. את עיקר דברי אני רוצה להקדיש באהבה למור"ר ראש הישיבה מתוך הכרת תודה. נתמניתי לרב בכפר אדומים באופן לא רשמי, אחרי שהתחתנתי בסוף שיעור ד הגעתי לכפר אדומים. הישוב היה בן שנתיים, ואחרי מנחה בשבת אנשים רצו ללמוד תורה. ישבו מסביב לשולחן וכל אחד קרא הלכה מתוך שמירת שבת כהלכתה והעביר הלאה. תוך כדי הסיבוב הגיע הספר גם אלי. הייתי אברך בסוף שיעור ד, אבל ידעתי לקרוא שמירת שבת כהלכתה יותר משאר הנוכחים, וכך התחילה הרבנות המעשית שלי בכפר אדומים. נשאלתי שאלות בלי סוף. הייתי מגיע לפעמים כל יום לראש הישיבה. מספרים על ר' משה פיינשטיין שכשהוא היה נותן סמיכה הוא היה נותן גם את מספר הטלפון שלו. יבדל"א ראש הישיבה אצלו זה היה ממש היה כך.

הישוב כפר אדומים היה אז בן פחות משנתיים, בראשית התהוותו, והרבה מהשאלות שנשאלתי והתייעצתי בהן עם מור"ר נקבעו מאז כמנהג המקום בכפר אדומים. אמרתי בכפר אדומים כמה פעמים, שהרבה מהמנהגים שיש כיום בקהילה, הם על פי הדרכתו ופסיקותיו של מור"ר ראש הישיבה.

היכולת לשלב בין תפקיד של ראש ישיבה לבין פוסק אינו מובן מאליו כלל וכלל. בדורות עברו היה לעיתים ניתוק בין תפקיד ראש הישיבה שתפקידו היה לתת שיעורים בישיבה, שיעורים המציגים את בית המדרש בצורתו הטהורה והעקרונית; לבין מורה הצדק שתפקידו היה לפסוק הלכה בפועל לשואלים, את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. רק גדולי הגדולים מעצם גדלותם בתורה ויכולתם לשלב בין התפקידים השונים כל כך, יכלו לשלב בין שני התפקידים.

לקראת המפגש היום חיפשתי ומצאתי כ-170 תשובות שכתבתי לעצמי בשנים הראשונות לכהונתי כרב צעיר, רוב התשובות ממור"ר, ויותר מעצם פסיקת ההלכה למדתי מהוראותיו של מור"ר בהלכות רבנות ודרך ארץ. אביא מספר דוגמאות בהם ברצוני להדגיש דווקא צד זה שבו זכיתי לשמש את ראש הישיבה וללמוד ממנו.

נהגתי לבקר אצל חולת סרטן, חילונית, שביקשה ממני בכל ביקור לקרוא איתה 'מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר', ובמיחד את הפסוק 'גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע'. לאחר שהמצב הרפואי הורע, אושפזה בבית החולים. יום אחד חזרתי מזועזע מביקור אצלה בבית החולים, ובקשתי לדבר בדחיפות עם ראש הישיבה, וסיפרתי לו על תחושותי. הרב הסביר לי בסבלנות ובאהבה שזו עבודת הרבנות, ושזו גדולתה. משמעות ליווי כזה של אדם על ערש דווי, היא עצומה ואין לשערה. אבל, הרב אמר לי שיש גם חופות לערוך, ובריתות ושמחות, ובכל המצבים יש לתורה ולרב מה לומר, ועצם היותו שם מסמלת זאת.

בהקשר זה סיפור - הראי"ה זצ"ל אמר על עצמו שהוא עבד לעם קדוש. העבד לא יכול לבחור את עבודתו, כך רב לא בוחר לו היכן להתמודד ומה להישאל, המציאות המורכבת מעמידה אותו מעצמה מול מצבים איתם הרב אמור להתמודד. עבד לעם קדוש, לא רק עבדות לעם, אלא ענווה מול רבוננו של עולם שציוה את משה רבנו ואת כל מנהיגי הקהל להדריך את עם ישראל על פי תורה ומצוות בכל מקום שהם.

בהזדמנות אחרת, שאלתי את הרב האם עדיף שכל חזן יתפלל כמנהגו או עדיף להנהיג בקהילה נוסח אחיד. הרב פתח את תשובתו במילים הכל כך אופייניות לו ושגורות על פיו: **'החכם עיניו בראשו'**. אל תפתח נושא שאינך יודע לאן ילך, לחשוב מראש על ההשלכות החברתיות והציבוריות של פסיקתך. כיוצא בזה לגבי הביטוי "שומר פתאים ה'" אבל אומר רה"י, גם מצווה על האדם שלא יהי' פתי. הרב עמד על הנקודה שהשיקול החברתי הוא מרכזי כאן, אפילו מעבר לעצם הנושא ההלכתי "נטו", שהרי גם אם יתפללו בנוסח אחיד וגם אם כל חזן כמנהגו, יצאו ידי חובה, **עיקר העניין הוא למנוע מחלוקת**, זהו גם שיקול הלכתי בסופו של דבר.

אפשר להביא את הנושא לדיון בקהילה אם באמת אפשר יהיה לדון עליו, אבל לעיתים עצם העלאת נושא כבר גורמת למריבות ועלולה לגרום תקלה חמורה, ולכן מראש כדאי לא לדון עליו. **יש דברים שלעיתים עדיף להצניע ולא לעורר בקול גדול.**

יש התייחסות לשאלה זו גם בשו"ת החדש [שאלה פז] בעמ' 295 פסקה שלישית: לכן מן הראוי לתת הזדמנות לאנשים המתפללים בנוסחים שונים לרדת לפני התבה, וכך נוהגים עד היום בק"ק כפר אדומים.

בהזדמנות אחרת כשפניתי אל הרב, אחד השיקולים שמור"ר הכתיב לי ממש בקשר לבניית בית כנסת היה - שלנשים יהיה המקום נעים להתפלל מקום מרווח ומאוורר. תדגיש להם שזהו שיקול הלכתי, כך אמר לי מו"ר.

המשמעות החברתית של חיבור בית הכנסת לציבור בכלל ולנשים בפרט. ציבור או חלק מציבור או יחיד שמרגיש שלא מתחשבים בו מספיק, עלול להתפרץ במקומות שלא כל כך מפריעים לו באמת, אלא בגלל דבר אחר לגמרי שבו הרגיש פגוע או בלתי נחשב. זה יכולה להיות עדה שמרגישה שלא מתפללים מספיק בנוסח שלה, או ציבור של נשים שמרגישות שמקומן לא מכובד, או יחיד שמרגיש שלא קיבל עלייה או כיבוד כלשהו זה זמן רב. המטרה לכבד את הקהל ואת היחידים אינה כדי ליצור שקט תעשייתי, אלא באמת ובתמים לאהוב כל אדם ולכבדו, אבל מלבד זאת, זה גם יכול לעזור ליצור אוירה חיובית בבית הכנסת ולמנוע מראש טענות ומריבות. "האמת והשלום אהבו" - נכון וראוי לנהוג כך גם מצד האמת וגם מצד השלום.

בנושא אחר לגמרי - ענייני חופה - הרב לימדנו את כל פרטי הלכות ואת הטעמים למנהגים רבים, מה חשוב מעיקר הדין, מה מדרבנן ומה מנהג, אך ברצוני להתייחס כאן להדרכה כללית שנתן מו"ר לרב העורך חופה: **לתפוס יוזמה ולנהל את החופה ולא לחכות שמישהו יזמין את "כבוד הרב"**. הרב לא הולך לקבל כיבודים אלא לעבוד, ולכן עליו להיות מעשי. משתלבת בכך שיטת הרב לחתום על הכתובה לפני החופה, כיון שחתמה מתחת לחופה עלולה להאריך ולהסתבך. **העקרונות - לא לסבך אם אפשר לפשט, לא להאריך אם אפשר לקצר, לא להטריח.** חיבורים פשוטים ומעשיים בין ההלכה למציאות. מבחינה חינוכית יש לחיבורים פשוטים וזורמים כאלה חשיבות עצומה, אנשים רואים שאפשר לחיות על פי תורה בצורה "זורמת", וזה עשוי להוריד אצלם חששות ורתיעה מקיום מצוות ודקדוק בהן.

סיפור בקשר לכך של המגיד מדובנא [ששמעתי מהרב סבתו]: "ולא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל" - מעשה באדם שהגיע למקום מסוים, והבחור שהיה נושא המזוודה אמר לבעל המזוודה שנתייגע מאד והתעיף מלשאתה. אמר לו בעל המזוודה: המזוודה שלי קלה ונוחה, אם נתייגע זה סימן שלא לקחת את המזוודה שלי. כנראה שבטעות לקחת מזוודה אחרת. "לא אותי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל" - התורה שלי טובה ונוחה. אם אתה מתייגע בתורה שלי, כנראה שלא הבנת את התורה כראוי. לכן חיבורים פשוטים המראים שההלכה טובה, נוחה ונעימה, חיוניים.

עיקרון יסודי בהנחייה שלו מו"ר - **הבדלה ברורה בין עיקר וטפל, בין דין תורה, לדיני דרבנן, למנהגים ולחומרות. הסבר נכון בקהילה של עקרונות הלכתיים, על ידי שיעורים, פרסום בדף מידע וכו', יכול לחסוך שאלות רבות, במיוחד יכול לחסוך שאלות של "עמארצות" מזעזעת.** מבחינה זו מו"ר לימדנו פעמים רבות עיקרון זה של לדעת להבחין בין עיקר וטפל, וגם להסביר זאת לשואל.

אסיים בברכה למו"ר שיה"ר שיפוצו מעיינותיו חוצה, יזכה להמשיך ולהעמיד תלמידים הרבה, יזכה ב"ה להמשיך במפעלו הספרותי הכביר, מתוך בריאות ונחת לרב ולרבנית, בשמחה ובטוב לבב, ונזכה כולנו לראות במהרה בנחמת ציון ובבנין ירושלים, אמן.

הרב דרור פיקסלר, בוגר מחזור יא בישיבה, ומעבר לעבודתו באקדמיה הוא גם חוקר וכותב ספרות התורנית, וגם רב קהילה בגני תקוה.

הרב דרור פיקסלר: (סיכום הדברים שנאמרו בעל פה)

קבלו את דבריי כתלמיד הישיבה שמסיבות שהזמן גרמן יצא מהישיבה לכמה שנים אך נשאר עדיין מחובר אליה. לרגל העבודה הברוכה של הרב אלי רייף, אני רוצה לדבר על פוסק ההלכה כמעריך מציאות.

העולם המציאותי שלנו משתנה כל הזמן. הידע הולך ומתפשט ושמיש לכל העולם. יש לזה השפעה מאוד גדולה על עולם המחשבה היהודי והדתי בכלל. איך זה משפיע על עולם ההלכה?

כולם מכירים את הגמרא שקובעת שפחות מבת ג' בתוליה חוזרים. ומה קורה אם מישהי היתה בת ג' ונבעלה ואז בית דין עיברו את השנה? הירושלמי אומר שבתוליה חוזרים. ההלכה קובעת שבגלל אירוע שהתרחש בבית דין - המציאות השתנתה. מדוע לא פשוט הולכים ובודקים מה מצב הבתולין? התשובה היא שהמציאות בעולם ההלכתי בתחומים מסוימים אינה המציאות הנראית לעין. במקרה של בתולים החוזרים זה עניין סטטיסטי. יכול להיות שיש תינוקות בת שנה ושנתיים שבתוליה לא יחזרו ויכול להיות שיש בת חמש שבתוליה חוזרים. ומכיון שמדובר בנתון סטטיסטי, אין טעם לבדוק את זה.

זה דומה מאוד קיים במציאות על פי התיאור של הפסיקה המודרנית. בעולם הקוונטים הכל מתואר בעזרת פונקציה גל. אנחנו לא יודעים איפה החלקיק הזה ומה המהירות שלו, אלא יודעים שיש כמה אפשרויות. אם נבדוק את המערכת, הוא פתאום יהיה באותו המקום, והכל ימשיך מאותה נקודה. אם לא נבדוק, לא נדע איפה החלקיק הזה. למעשה כך הוא גם בעולם ההלכה. יש סבירות מסוימת שהבתולים קיימים וכך קובעים ולא ע"י בדיקה.

האם תמיד ההלכה מדברת על מושגים השונים מעולם המציאות? כמובן שלא. זכינו בספר הזה לתשובות כמו פצוע דכה, נפל, הפריה מלאכותית וכו'. ההגדרות אינן הלכתיות אלא מציאותיות. אם אדם יכול להוליד למרות שיש לו אשך אחד הוא יכול לבוא בקהל. לעומת זאת, יש עקרונות הלכתיים שמתעלמים לחלוטין מהמציאות. כללים בהלכות פסח או כשרות 'כבולעו כך פולטו', כלי חרס אין לו טהרה עולמית וכו' – במדע המודרני אין לזה שחר. כלי חרס אפשר לנקות בצורה מוחלטת- כולמר שהוא יפלוט הכל, אבל מתכת אי אפשר. יצוין שאמנם קשה מאוד לנקות כלי חרס, ואילו כלי מתכת קל יותר, אך כאמור המתכת תמיד יישאר משהו מהאיסור חמץ ובחרס לא. למרות זאת הכלל ההלכתי נשאר כפי שהוא. אין לנו גרירה אחרי המציאות.

דוגמאות נוספות שבהם עולם ההלכה שונה מהמציאות- מה שמוגדר מלאכה ע"י חז"ל לעניין שבת הוא מה שקובע, ולא מה שהעולם המודרני יגדיר מלאכה. ישנם מצבים שבהם אנחנו צריכים לשאול האם הולכים אחרי המציאות או ההלכה. אחת ההשלכות על כך היא השאלה של בדיקות לענייני ממזרות. ראש הישיבה סובר (הגם שזה לא מובא בספר) שגם אם בבדיקות מדעיות נקבע שילד אינו בן לאביו (ולפי דעת ראש הישיבה אסור לעשות בדיקה כזו), אין לזה משמעות לעניין ממזרות. גם אם נשתמש בבדיקה הזו לעניין התרת עגינות, לא נשתמש בזה לעניין ממזרות.

ראש הישיבה חידש דבר נוסף שנמצא על קו התפר בתשובה ארוכה מאוד בספר בעניין הפעלת מפסק מגנטי בשבת. גם אני שותפתי בהתלבטויות. ראש הישיבה כותב שכיום יש תוכנות מחשב וכן הפעלה בשלט רחוק ואם לא רואים קשר ישיר בין המפעיל והנפעל והדבר מותר. כך גם בהפעלה ע"י דיבור או מחשבה. זו מהפכה גדולה מאוד של ראש הישיבה.

אני רוצה להסתכל על מנגנונים חשמליים בשבת בעיניים של מציאות חדשה: מלאכת הבערה וכיבוי הן לכאורה קלקול, ורק אם יש בזה תיקון יהיה חיוב בהלכות שבת. מתי אדם נחשב שהוא מכבה? ברור שאם יש שלהבת והפסקתי אותה, אני מכבה. היום אפשר לעשות שלהבת בטמפרטורות נמוכות מאוד. האם כיבוי דבר כזה נחשב כיבוי? רבינו חננאל בשבת מב כותב שאפילו כשהמתכת אינה אדומה, אם היא חמה אפילו שהיא שחורה יש בה כיבוי. כלומר שלא חייבים שלהבת, אם זה חם מאוד ועשיתי תיקון בעקבות הכיבוי הזה, זה אסור. הרמב"ם פוסק את הדברים האלה ע"פ הירושלמי ביומא. זהו חידוש גדול: אם מחייבים על כיבוי גחלת כאשר זה תיקון עבודה, והיום מצאנו שימושים אחרים לאותה גחלת, כגון להתחמם לאורה, הרי שכיבוי כזה יהיה איסור גמור. הסתכלות כזו על חשמל בשבת מביא אותנו למסקנה שחז"ל בלי שהכירו את הדברים האלה ידעו להבחין בין חימום שיש בו איבוד לבין העברות אנרגיה באופן שאין בה איבוד. חוקי שימור הטבע חלים תמיד, אבל לא תמיד אפשר לחזור אחורה: אפשר לעבור מאנרגיה קינטית לפוטנציאלית, ולהיפך, אבל מרגע שהפכתי משהו לאנרגיה של חום זה בלתי הפיך. שרפתי אותו. ניתן לשער שחז"ל התירו מעברי אנרגיה אך לא איבוד אנרגיה לחום.

אם נבחן את שאלת החשמל בשבת באופן הזה, יהיה אפשר להגיע למסקנות מחמירות יותר ביחס למלאכות שבת בחשמל.

מדוע זה קורה שההלכה אינה קשורה למציאות? בשביל להבחין בין הלכה למציאות עלינו להבין שעל מנת להגדיר משהו חייבים לבחון מי הוא המגדיר ומה תוכן ההגדרה. אנחנו רגילים לדברים מדויקים אבל יש הרבה דברים שההגדרה שלהם אינה מדויקת. לדוגמה: הומוסקסואל. אני "מתקדמים" בעיניהם שואלים למה אנשי הדת אומרים שזו מחלה? הרי יש אגודת פסיכיאטרים שקבעה כבר לפי 30 שנה שזו לא מחלה. ברם אגודת הפסיכיאטרים יכולה לדון במאפיינים המדעיים של התופעה הם יכולים להגיד האם זה גנטי או לא, אבל לא האם זו מחלה או לא. זה עניין של ערכים. כך גם לעניין חיים ומוות: קביעת רגע המוות או הפלות. רופא יכול להגיד האם עובר בן ארבעה שבועות שומע או לא, אבל הוא לא יכול להגיד האם מותר להפיל עובר כזה. המציאות היא הפרשנות שאנחנו נותנים למציאות.

כך גם לעניין השאלה להקים בית לאם חד הורית. רה"י הביע את דעתו פעמים רבות נגד זה. זהו עניין ערכי ואינו עניין לפסיכולוגים או למחנכים.

כך גם בעניין המדויקות של הדברים. כשאומרים שצריך להקריב קרבן אחר הצהריים – מתכוונים לשעה שתיים או שלוש? כשאומרים שהצבע הוא אדום (לעניין כתמים אצל נידה) – מה זה אדום? מישהו שהוא קרח – כמה שערות שיהיו לו בראש יוציאו אותו מגדר קרח? – אלו שאלות מציאותיות שהפסיקה שלהן היא בידי הרב, כי המציאות אינה חד משמעית. במקרים אלו הרב הוא קובע המציאות.

נושא אחרון שלענ"ד חשוב מאוד ביחס להסתכלות של פוסק הלכה את המציאות: כאשר יש בעיות הלכתיות יש גישה שאומרת שננסה לפתור זאת בפתרון כוללני. יש בעיית גיור, אז נעשה מהפכה וננסה לשנות את ההגדרות ונאמר שאין צורך קבלה במצוות. עולם ההלכה היהודי מומחה בפתרון בעיות. אבל יש שתי דרכים. אני יכול ללכת ולקנות בחנות חליפה לפי המידה שלי, ואני יכול להתאים בגד ע"י חייט. עולם פסיקת ההלכה אינו עולם של מידות מוכנות. כל הספר הזה מלא בפתרונות עבור מקרה ספציפי. על בסיס התשובות הללו נוכל ללמוד כללים, אבל לא נוכל על דעת עצמנו לגזור מפה לשאלות שונות. כח ההיתרא של ראש הישיבה אינו כוללני אלא במקרים הפרטיים שעליו הוא נשאל.

פוסק ההלכה רואה מציאות מורכבת. היא הרבה מעבר למה שהוא נשאל. מציאות זו אי אפשר לבחון בכלים יבשים אובייקטיביים. בעולם כמו שלנו, ובימים האלה של עשרת ימי תשובה, יש לנו מודלים שאפשר להתחקות אחריהם. יש את נחום איש גמזו, אשר קילל את עצמו מתוך צער עמוק על חטאו שלא האכיל את העני בזמן, ולעומתו ר' יוחנן בן זכאי שחינך את תלמידיו ואמר להם: הלוואי שתבנישו מבשר ודם ותימנעו מחטא. אותו רבן יוחנן בן זכאי גילה לנו שיש כפרה אחרת, והיא דרך החסד. שילוב החסד עם פסיקת ההלכה וראיית המציאות, היא העולם שאנו מצווים לבנות כפי שמוצאים בספרו של ראש הישיבה.

לסיכום: פוסק ההלכה מעריך וקובע את המציאות. יש מקרים שבהם משתמשים במציאות לפסיקת הלכה (קביעת רגע המוות, הפלות וכו') ויש מצבים שבהם מתעלמים מהמציאות בפסיקת ההלכה (מלאכה בשבת וטהרת כלים). אבל בכל מקרה צריך לראות את העולם הפנימי והמציאותי של השואל לפני שמישים לו.

הרב אלי רייף: (דברים שהוקראו מן הכתב)

ברשות ראש הישיבה מורי ורבותי.

ספרות השו"ת קובעת ברכה לעצמה. אין השו"ת כספרי ההלכות המציעים את הלכותיהן, כאורחות חיים קצובים ואחידים לכל עת ולכל שעה. גם אינו כלימוד העיוני השט בגבהי מרומים בהגדרות מופשטות. יחודו של השו"ת בחיבור שמים וארץ. פותח הוא בשאלה הצומחת אצל הפרט או אצל החברה, החיים את חייהם, במציאות הייחודית להם במקום ובתקופה מסוימים, ומסיים בתשובה, השואבת מתוך מי התורה שאין להם סוף. מלאכתו של הפוסק כפולה: זיהוי ובירור מעמיק של המציאות הייחודית בה הוא חי, ומתן תורה שתאיר את המציאות ואת עיני הדור. שורשיו של הפוסק נטועים בדורות קדומים, ונופו מצל על דור ועל הדורות הבאים. השו"ת הוא הגילוי של מתן תורה שבכל דור ודור.

מתן תורה זה מה טיבו? האם כדרכה של השאלה כך התשובה? האם הפסק הוא מענה לשעה למקרה הפרטי בלבד, או שמא ענינו מעבר לשאלה המקומית? אם נבקש משל מעולמנו נשאל כך: האם הוראת ההלכה היא כמלאכת הרופא, המבקש למצוא מזור לחולה המסוים העומד לפניו, מתוך מלאי התרופות; או שמא, יש לדמות את הוראת ההלכה למלאכת המחוקק, המבקש לסלול נתיבים להסדרת חיי החברה כולה?

נראה שניתן לומר כך: הרב המשיב הוא כרופא הנותן מענה לפרט או לחברה מסוימת, ומחפש פיתרון לשעה, אולם הפוסק הוא גם מחוקק. הפוסק מציע תשובה השוקלת ריבוי מצבים וריבוי אפשרויות. תשובתו לחברה כולה לדור ולדורות. ישנו הבדל מרכזי בין הרב המשיב לפוסק. הראשון עוסק בפרטים, ואילו הפוסק מביט גם אל הכללים. הפוסק פועל כרופא וכמחוקק, והפוסק הוא מלאכת מחשבת לקביעת האיזון בין שתי מגמות: בין המגמה לשעה - הפרטית המקומית והמסוימת; לבין המגמה החיקוקית - הציבורית, העקרונית והכללית. ננסה לבחון איזון זה בכמה מישורים.

א. המישור הראשון - המדיניות ההלכתית

נציע שני היבטים:

א) ההיבט הראשון, שפת הפסיקה, ואולי ליתר דיוק יש לומר שפת הסתרים. הרב הרופא משיב תשובה מקומית, ותשובתו צריכה להיות פשוטה וברורה. אולם הפוסק כותב לציבור רחב לקטן ולגדול. הפוסק החתום שבסיום התשובה מיועד לקורא ההדיוט. לקורא זה חשובה המסקנה - השורה התחתונה, מה עליו לעשות וכיצד עליו לנהוג. אולם המעמיק יודע, כי בדרך כלל המשא ומתן שבפסיקה חשוב עוד יותר מן הפוסק. דרכו מתגלים הכללים והעקרונות. בו טמונים המפתחות לריבוי אפשרויות ההכרעה. הכתיבה הפסיקתית אף שפסק יש בה והוא אמור בשפה ברורה, איננה חותמת את הדיון ההלכתי, אלא גם נעימה קדושה יש בה. הפוסק חותר לפתוח ולהאיר את הדיון, על מנת שיוכל לשמש מבוא לדיון נוסף. מנקודת מבט זו, מלאכת הקריאה בשו"ת היא מלאכה שדורשת חכמה, לא רק מצד הידע ההלכתי אלא גם מצד הכרת הלשון המרוכזת של הפוסק. יש לקרוא בין השיתין, ולהבין מה הליבה של הפסיקה. יש דברים הנדונים בתוך התשובה, אבל אינם מופיעים בסיכום. עתים שקושיה, או "הלכאורה", מרמזים יותר מאשר הדחיה. ולפעמים, מסונפים כמה שיקולים וחלקם לא נועדו אלא להפיס דעת או כדי לגדור גדר. הפוסק סומך על התלמיד חכם, שידע להבין מה עיקר ומה טפל. מנקודת מבט זו ברור שאף כתיבת תשובה היא מלאכה מורכבת. הפוסק מנסח תשובה שמצד אחד משיבה למקרה הפרטי, ומאידך צופה גם מעבר לו. אין ראוי להקבע תשובה בספר השו"ת אם לא שיש לה חשיבות מעבר לשאלה הפרטית. לפיכך כתיבת הפוסק זהירה ומתונה פוסקת אך מותירה מקום, בוחנת את הדין כולו, ועתים מתרחבת מעבר לו.

נציע ברמיזה דוגמה אחת פשוטה. בספר מופיעה תשובה בענין חלב נכרי. תחילה מוצע דיון יסודי ממקורות ההלכה, והנה אגב אורחא נכתב כך: "הואיל והרדב"ז ישב בצפת ובירושלים...לכאורה יש לדון שבני ארץ ישראל ינהגו כמותו, אלא שזאת היא מחלוקת ישנה ועניין מסובך מאוד". וכאן הבן שואל: מה "הלכאורה", וכי אין עוד מחלוקות ישנות? ומה "הענין המסובך מאוד", ואם מסובך מדוע באה בצידו מעין הכרעה? סתם ולא פירש, ואף בסיכום לא נמצא כל התיחסות, אף אנו נסתום, ישמע חכם ויוסיף לקח.

דוגמה נוספת היא תשובה בענין מנהגי החורבן. בפנים מובא ציטוט מהמהר"ץ חיות ביחס למנהגים אלו - "ולא ראינו ולא שמענו שום מחבר שיקל בזמנינו זה בעיקר הדין, ורק העם נהגו כן מעצמם, ואין מוחה", ובסיכום נפסק: "שיש להניח כפי המנהג שלא להוציא לעז על דורות ראשונים", האמנם נימוק אחד לפנינו, ואולי התשובה טמונה דווקא ב"ענין היטב שם" המובא בסוגריים, סתם ולא פירש, וסמך על המעיין היטב.

ב) ההיבט השני הוא מדיניות הפסיקה. כדי להתמודד עם ריבוי מצבים, לאורך זמן, יש להציע כללים שיתוו את הדרך לאפשרויות השונות. הפוסק מציע גם כללים עקרוניים והנחיות לפסיקה.

כך לדוגמה, באחת התשובות שלא נכנסו לספר, מופיעה השאלה הבאה על ידי אחד מבוגרי הישיבה. בוגר זה מכהן כרב ביה"ס בחו"ל, ונודע לו שבמופע הסיום של ביה"ס שכבר תוכנן מופיעה ילדה שגילה אחר גיל מצוות בשירה, והיה שם גם גברים. בשאלה הוא מדגיש, שביה"ס מתמודד עם מסגרות חינוכיות מתחרות שאינן דתיות, והרמה הדתית הכללית אינה גבוהה בלשון המעטה, ויש חשיבות רבה למשך ילדים לביה"ס הדתי. בתשובה מציע רה"י עקרונות יסוד, וכך כותב לו:

"על שאלתך צריך לדון בשלש רמות. ראשית, יש לדון על המעשה עצמו...וראה מה שכתבתי בשו"ת מלומדי מלחמה סי' קטז בשם הדברי חפץ" - ובלשונו נאמר, בכל שאלה עלינו לנתח מהו צד האיסור, מה חומרתו ומה טיבו, מה היא שורת הדין, ומה תוקפו - האם לפנינו הלכה או מנהג.

וכך רה"י ממשיך: "שנית, יש לדון על הכיוון החינוכי הרצוי בנסיבות הקיימות היום שאנו נתונים במאבק קשה נגד תרבות המתירנות והנוער חשוף להשפעות הרסניות ובגלל כך היה מן הרצוי דווקא להחמיר בכל עניני צניעות, ועל כך אמרו קדש עצמך במותר לך" - הוי אומר, יש לזהות את המציאות החברתית ההיסטורית של הזמן והמקום, כי אין להעמיד את הפסיקה רק על שורת הדין. אין ההלכה רק מערכת חוקית, אלא היא מערכת מוסרית חינוכית - תורת חיים היא. לפיכך, יש להבין מהי המגמה הראויה העולה מן ההלכה, ולבחון כיצד בצד עיקר הדין נשמרת גם מגמת הדין.

אולם רה"י מוסיף:

"אבל יש גם רמה שלשית והיא צרכי הציבור בכללותו שאם לא נצליח ח"ו למשוך לחינוך יהודי ילדים משדרות רחבות הלא בכך אנו מפקירים אותם ויאבדו רחמנא ליצלן מכלל ישראל. מנקודת מבט זו צריך לעשות הכל כדי להרחיב את בית הספר היהודי ולהביא לתוכו כל מי שניתן, גם אם נצטרך לשם כך לוותר על חלק של מטרותינו החינוכיות, בתקווה שתחילה נקרב אותם, ואחרי שיטעמו טעמה של תורה, ננסה להעלותם אט אט בדרגות תורה ויראת שמים, ברור שברמה השלישית, יכול לשפוט רק מי שנמצא במקום ומכיר את הקהילה ויודע את צרכיה..." - כאן מעמידנו רה"י על כך, שהאמירה אין לדיין אלא מה שענינו רואות, שייכת גם להכרת המקום המסוים בו הוא נמצא. לחברות שונות במקומות שונים בזמן אחד, יש צרכים שונים.

המישור הראשון הוא החוק. הרובד השני אמנם קשור למבטו של הרופא, אבל עוד יותר של המחוקק. הוא בוחן את מגמת הדין, ואת הישום מתאים לכלל החברה כולה בתקופה מסוימת. לעומת זאת, הרובד השלישי נוטה למבטו של הרופא, הוא בוחן את הצרכים המקומיים. לא רק את את המגמה של הדין המסוים אלא את שילובו של הדין עם מכלול הצרכים של הצבור, ואת מרחב השיקולים הייחודיים לצרכי הציבור בזמן ובמקום מסוימים. אולם תשובה זו כולה על העקרונות שהיא מציעה, היא תשובה חיקוקית לרבנים הרופאים.

ב. המישור השני - הברור הפנים-ההלכתי

ג) הרב המשיב עוסק בפרטי ההלכה, אולם הפוסק יורד אל השתין, ובוחר את הכללים המקיפים ומעצבים תחום הלכתי מסוים. הפוסק כמו המדען מנסה לעמוד על הכללים ההלכתיים והמוסריים המקיפים את הפרטים, ודרכם להנהיר את הפרטים, ומתוך כך גם להורות כיצד ניתן לגזור מהן אפשרויות נוספות.

אספר מעשה. לאחר יציאתו לאור של שו"ת מלומדי מלחמה, נערך ערב עיון בישיבה, שבו הרצו כמה רבנים משיבי הלכה בהלכות צבא. לקראת סיום הערב פנה רה"י אלינו - קבוצת אברכים, ושאל אם הבנו את דבריו. לתומנו השבנו שהבנו, וחזרנו על תורף הדברים. אולם מתשובת רה"י הבנו שלא ירדנו לשורש הענין. רה"י הסביר: ההבדל ביני לבין המשיבים האחרים הוא, בעקרונות המנחים את התייחסות ההלכתית למציאות הצבאית. לדעתו יש לעמוד על המאפיינים הייחודיים של המציאות הצבאית, ולהבחין בשוני העקרוני בינה לבין מציאות רגילה. קביעת מעמדה הייחודי והעקרוני של המציאות הצבאית, מתווה את הכללים לפסיקה למציאות זו לפסיקות הפרטיות. לעומת זאת יש שפשוט מיישמים פסיקות ממצבים שגרתיים למציאות הצבאית הייחודית, או נתלים בגדרי פקוח נפש. ראשי פרקים לייחודה של המציאות הצבאית מוצעים בהקדמה לשו"ת מלומדי מלחמה, ובכמה תשובות בתוכו.

ברם, הדברים אינם אמורים רק בקביעת כללים באשר למעמדה של המציאות, אלא גם כלפי ההלכה. פעמים רבות שמעתי מרה"י את האמירה: **פסיקה אינה טכנוקרטיה, וכן אזהרה מפני חשיבה פורמליסטית יתירה.** גם המבחן ההלכתי אינו פורמליסטי בלבד. ההלכה היא מערכת חוק ומוסר בעלת מגמות, המביעה ערכים ומכוונת לתקון החברה, שיש להבינם וללכת לאורם. על כן יש למצות ולשקול לצד הגדרים גם את תוצאותיהם ומגמותיהם.

לדוגמה, בתשובה על העקרונות בענין הפרדת החברה, עיקר הדיון אינו נסוב על גדרי התנהגות מסוימת, אלא על הכלל השוזר תחום זה. רה"י מבאר שהנורמה ההלכתית בשאלה זו תלויה מעצם טיבה בנורמה החברתית של כל חברה, וכן שעיקרה של האחריות המוסרית והדתית מוטלת על הפרט. כאן, אם תשאל את ההלכה: מה הם הגדרים? ישיבו לך הגדרים בשאלה: מה היא החברה? הגדרים כאן אינם קצובים וההלכה כאן אינה קשיחה, אלא הם כמגמות וקריאות כוון, ועל הפוסק לנתב על פיהם את הנורמות החברתיות בכל תקופה. לפיכך, אין כאן הלכה פסוקה אחת, ואי אפשר להורות את הנורמה הראויה ללא הבנה מעמיקה של התנאים הסוציולוגיים הייחודיים בכל תקופה היסטורית. מסקנה זו אינה זה רק טעון הלכתי פורמלי לגבי התוקף ההלכתי, אלא זו קביעה עקרונית והבהרה לגבי אופיו של השדה ההלכתי כולו בשאלה זו. אולם תוצאותיה היא קביעה חקיקתית, ולאורה יש לכוון את הנורמה לכל חברה שעה ומקום.

בתשובה אחרת קובע רה"י כי מצות פריה ורביה אינה תלויה בזמן, ולא מצאנו שיעור זמן, "ומשום שיקולים מוסריים וחברתיים ניתן לדחות את המצוה" - אף זו קביעה עקרונית, ולפיכך המסקנה הפסיקתית החקיקתית היא כי "הדבר נתון לשיקול דעת הלכתי".

בשתי הדוגמאות הללו, הפוסק המחוקק מברר ומפרש את הכלל הפנים- הלכתי, ובכך מתווה דרך לרב הרופא.

המעין יגלה כי לאורך דיונים רבים בנושאי צניעות, מתפרשים עקרונות להבנת הלכות צניעות, ומוארת תפישה עקרונית בתחום. כך גם מוצעים כללים חברתיים טבעיים שההלכה מכירה בהם, ההולכים ומתבצרים כהכוונות הלכתיות, כגון היחס בין הנהגות הפרט לאורחות החברה.

ג. המישור השלישי - היחס בין ההלכה למציאות החברתית המשתנה

ד) יש כללים המכנסים פרטי הלכה, ויש שהכללים קשורים להבהרה של היחס בין ההלכה למציאות. אין כוונתנו רק לפסיקה באשר לשאלה פרטית חדשה, שוודאי שבזה מתייחדת מלאכת הפוסק, וברור שהחידוש הוא אחד מהמאפיינים הבולטים, לקביעת חשיבותו ומעמדו של כל שו"ת. כוונתנו לפסיקה במציאות חברתית ציבורית חדשה. עיקר כוח החידוש הוא ביכולת לזהות את התמורות החברתיות. הפוסק נדרש לנסח את מערכת היחסים, בין ההלכה למציאות החברתית המשתנה והמתחדשת. ההתבוננות במציאות המשתנה שני פנים לה: האחד, זיהויה; השני, קביעת מעמדה.

כך לדוגמה בתשובה בענין הגיור, אחר שמוצע הכלל היסודי, ומובהר כי הגיור הוא בבחינת "דבר גדול", מוסבר מדוע נמנעו במשך הדורות מגיור קטנים. הסיבה לכך היא החשש לנישואי תערובת. הוי אומר, רה"י מצביע על כלל של מדיניות פסיקתית נוכח המציאות של הגלות. לפיכך, כיום, שהחשש קיים דווקא אם לא נגייר קטנים, סיבה זו עצמה, היא הגורמת לכך, שיש להעמיד את הדין על תלו, ולהכניס נפשות תחת כנפי השכינה. לפנינו קביעה כפולה. ראשית, אבחנה בין עיקר הדין למדיניות הפסיקתית; ושנית, זיהוי ייחודה של התקופה, וקביעת הפסיקה ההלכתית המתאימה לה.

כך גם בדיון בענין מעשר כספים. רה"י קובע כי למשרדי הרווחה והבטוח הלאומי מעמד של קופת צדקה. כאן מוכללת ומתורגמת שאלת הצדקה, מהתחום הקהילתי לתחום הלאומי. דומני שאין זה רק דימוי מילתא בגדרי הלכות צדקה. יש כאן פתח לקביעת מערכת היחסים והאחריות של המדינה לפרט, ותיחום מסגרת האחריות של הפרט, בתוך מסגרת של מדינה מודרנית. יש כאן הכרה, ואולי גם הכוונה הלכתית, להרחיב את המסגרת של הצדקה מעבר למערכת הקהילתית, וקריאת כוון למגמה הרצויה ביישום של הלכות צדקה במציאות המודרנית; ובמקביל, הכוונה באשר לחובותיה ואחריותה של המדינה כמסגרת חברתית כלפי הפרטים, ואולי אף מגמה לשמירה על חלק מהעקרונות של מדינת רווחה.

ה) בשתי הדוגמאות הקודמות, עסקנו בתמורות חברתיות תקופתיות. אולם הפוסק אינו מביט רק לפרט או לקהילה ואף לא אל דור. הוא צופה בתמורות ההיסטוריות בכללותן. השינוי ההיסטורי המשמעותי של דורינו הוא השיבה לציון. השאלה צפה מאליה: מהי הדרך העולה לפסיקת הלכה בתקופת שיבת ציון? האם לשינויים ההיסטוריים יש השפעה על דרכי פסיקת ההלכה? אכן, מאז ראשית ימי המדינה, ועוד קודם לכן, עסקו בכך גדולי הפוסקים: הרב קוק, הרב הרצוג והרב עוזיאל, הרב גורן והרב ישראלי.

אחד מהדברים המיוחדים את השו"ת בו אנו עוסקים הוא בכך, שאגב הילוכו בקול דממה דקה וכאילו אגב אורחא, הוא מורה על הדרך הראויה לפסוק הלכה בתקופתנו.

זכינו לחיות בתקופה ייחודית של קיבוץ הגלויות. לפנינו תהליך היסטורי בו מתקבצים קהילות וציבורים, שיש להם אורחות חיים שונים מנהגים ומסורות. האם לשינוי היסטורי זה יש השפעה על דרך הפסיקה? ובאופן בחד יותר נשאל: האם עלינו להנציח את הפזורה שבגלות, או לחתור להתגבשותה של זהות קולקטיבית - קהילתית ציבורית, וכלל ישראלית? ובפרט, מהי הדרך לגיבושם של מרכזים רוחניים לכלל ישראל?

לאורך השו"ת, בולטת המגמה לגיבושם של מנהגי המקום, כדרך הראויה ליצירת זהות קהילתית, ובכך פתח להתגבר על הפירוד. עיקרון זה הוא עיקרון חקיקתי.

במקביל יש גם מעשה רפואה. ההנחיות למורי ההוראה הן, כי אין לפעול בצורה מלאכותית לגיבוש הקהילה, אין לפעול בזרוע נטויה אלא ביד פשוטה, מתוך נתינת מקום להתגבשות טבעית לפי התנאים המיוחדים של כל קהילה מקומית. יש להקשיב לרחשי הלב של הציבור, ולהכיר בהרגל ככח מרכזי בחיי האדם השולט גם בקרב רבנים ומורי הוראה. כך גם, יש מגמה לביסוס מעמדו של המרא דאתרא כמי שיכול להבין לרחשי לב קהילתו.

עקרון זה שוזר את הפסיקות במנהגי תפילה, מנהגי בית כנסת ומנהגים בין איש לאשתו. המגמה המבחינה בייחודה של התקופה כתהליך גיבושו של כלל ישראל, היא העומדת גם בבסיס היחס לגיור, והן ביחס

לזרמים נוספים. המתבונן יראה, כי אפיונה של יחודה של תקופתנו כתקופת קיבוץ גליות, משמש יסוד לפסיקות רבות לאורך הספר. כך גם העקרון לפיו השלום החברתי הוא הכלי המחזיק ברכה לבנין החברה, ניבט מבין מכלול התשובות. הוא גם המונח בבסיס חלק ניכר מההכרעות שבשו"ת, המותירות את הישום והאיזון לפסיקה המקומית.

ו) אחר שחגנו סביב, כעת אנו יכולים לפנות אל העיקר הגדול. כבר צויין כי הפסיקה ע"פ הסברא הישרה ובקשת האמת, היא אחד המאפיינים היסודיים של דרך הפסיקה בשו"ת, ובלשונו של רה"י:

"הדעה הרווחת בציבור, שכאילו יוצאי עדות המזרח לעולם הולכים אחרי הבית יוסף, והאשכנזים אחרי הרמ"א, אינה אלא אגדה. השלחן ערוך נתקבל ונתפשט בישראל לא כפוסק בלעדי, אלא כפוסק יחד עם נושאי כליו. והרי ידוע שבהרבה עניינים נושאי כליו מכריעים במחלוקות בין המחבר לרמ"א, ויש אשר מכריעים נגד שניהם – תפקידו של מורה הוראה הוא לברר וללבן את הדין, ולפסוק על פי סברא ישרה שנראית לו אמת".

הפסיקה על פי הסברא מאפשרת את המשך התחדשות ההלכה בכל דור, והיא הטומנת בחובה את מימוש מגמת התורה, שהיא "תקינות הנפש ותקינות הגוף (- דהיינו החברה)", כפי שלימד הרמב"ם במורה. פסיקה זו מותירה את כובד האחריות על כתפי הפוסק, הצריך להכריע לפי לימודו בכל מקום ומקום, תוך בקשת האמת, גילוי וגיבוש מערכת כללים בתורה דל"ה, ובכך מתקיים "ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו".

ברם, ישנו היבט נוסף. יש מגמה בפסיקה הרווחת בדורנו, המבחינה ומבדילה ופוסקת לכל ציבור לפי עדתו, ולכל פזורה לפי גלותה. פסיקה זו מכריעה לכל קהל לפי הנסיבות ההיסטוריות של התגבשות ההלכה בגולה. זו **פסיקה של פיזור הגלויות**. זו פסיקה המנציחה את הגלות, ואינה שמה ליבה לתמורה ההיסטורית. לחילופין, הפסיקה על פי הסברא זו היא **פסיקה של קיבוץ גלויות**. היא אינה מכריעה לפי מקום הגלויות, אלא על פי **הסברא שהיא אחת לכל הגלויות**. אין זו פסיקה המנציחה את הפילוג אלא זו פסיקה החותרת לאיחודו של עם ישראל.

נוסף, שמכאן גם פתח להבנת מקומו של הרמב"ם כעמוד הפסיקה, ולספרו משנה-תורה שנכתב כדי לקבץ את כל התורה כולה לכל העם, ובלשונו של רה"י: "אך מה נעשה שאע"פ שהרמב"ם נחשב מרא דארעא דישראל, הכוח הדוחה לפירוד והתבדלות גבר".

אם כנים הדברים, דומה שלא יהיה זה מופרז לומר, שלפנינו הלוח של המימד החקיקתי שבשו"ת, והביטוי היסודי ביותר, להבנת משמעותה של התמורה ההיסטורית לה זכה דורינו. זו התווית דרך פסיקה כלל-ישראלית הסוללת את התיב לדורות. זו אבן השתיה ממנה ישתו העדרים, כדי שלא יעשו התורה והעם עדרים עדרים. עיקרון זה של הפסיקה על פי הסברא הוא הכלל שבתורה. הוא הכלל החקיקתי היסודי לדור של קיבוץ גלויות, ולהנחת המסד להקמת מרכזי תורה ציבוריים לכלל ישראל.

שני העקרונות גם יחד: האחד, בתחום המנהגים, החזרה לדין התלמודי לפיו מנהג המקום הוא המנהג הקובע, וגיבושם של מנהגי המקום בארץ ישראל, לפי הקהילות המתחדשות בדור של קיבוץ גליות, כל קהילה כמקומה. והשני, הכרעת ההלכה ושורת הדין על פי הסברא ובקשת האמת, שהיא אחת לכלל ישראל. שני אלו, הם עקרונות חקיקתיים של פסיקה, החותרת לגיבושו של כלל-ישראל לחטיבה אחת. זו היא השבת העטרה ליושנה. פסיקה זו צופה אל החזון הגדול של השיבה לציון והוא הקמת הסנהדרין, הקמת מרכז חקיקתי אחד לכלל ישראל, בו ישבו יחד חכמי ישראל ויורו תורה אחת לכלל ישראל.

בסיום,

יורשה לי לברך את מוריני ורבינו ראש הישיבה ובני ביתו, בכתוב האמור בספר משלי, כפשוטו וכמדרשו:

- 'כי ארך ימים ושנות חיים ושלוש יוספו לך'.

אהרלה גלצר

השפעה זרה

הסברנו בעבר שאחת ממשמעויותיה של המילה 'פרס' היא 'שכר', 'גמול'. בעברית המדוברת כיום משמעותה של המילה 'פרס' שונה במקצת. שתי המשמעויות הראשונות שמופיעות במילון אבן שושן הן:

1. מענק כבוד והערכה הניתן כגמול על הצטיינות בתחום מסוים.
  2. מתנה הניתנת למי שזכה בהגרלה או כשי לחותמים על עיתון וכיוצא בו, או לקונים מצרך מסוים.
- המכנה המשותף לשתי משמעויות אלו הוא שמדובר בגמול מיוחד ולא בתשלום מחויב, ובכך הן שונות מהמשמעות הקדומה יותר - 'שכר'. סביר להניח שהמילה 'פרס' התפתחה למשמעות זו כתוצאה מהשפעת המילה הלועזית 'prize'. יש לציין שהמשמעות שהוקנתה בהשפעת הלועזית הפכה להיות המשמעות העיקרית ואף היחידה של מילה זו.

ברצוני להצביע על מקרים נוספים שמילה בלועזית השפיעה על התפתחות משמעותן של מילים בעברית, ואף ביטלה את משמעותן הקודמת. נציג שתי דוגמאות כאלה:

לתור - משמעותו של הפועל 'לתור' במקרא הוא 'לעיין', 'לחפש', 'לחקור' ומשמעות זו נגזרה גם משמעות של 'לרגל':

"וַיִּנְתְּנִי אֶת לְבִי לְדָרוֹשׁ וְלָתוֹר בְּחֻמָּה עַל כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם" (קהלת א, יג); "וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֶיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֶשֶׁת יָמִים לָתוֹר לָהֶם מְנוּחָה" (במדבר ת, לג); "וַיִּצְיֵאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עִבְרְנוּ בָּהּ לָתוֹר אֹתָהּ..." (במדבר יג, לב).

זו הסיבה שתייר בלשון חז"ל הוא דווקא מי שיכונה בימינו 'מדריך תיירים' או 'גשש' - "תנו רבנן שיירא [שיירה] שהיתה מהלכת במדבר... ואם שכרו תייר ההולך לפניהם..." (בבא קמא קטז, ב).

בשפות זרות מופיעה מילה בעלת צליל דומה ומשמעותה היא 'לטייל' (למשל הפועל 'to tour' באנגלית), ובהשפעתם התפתחה המילה העברית 'לתור' וקיבלה את משמעותה הנוספת והמוכרת יותר כיום - 'לטייל'.

ספה - כאשר דוד נמלט מפני אבשלום הוא מקבל מידי תומכיו "מִשְׁכָּב וְסִפּוֹת וְכָל יוֹצֵר וְחֹטִים וְשֹׁעֲרִים" (שמואל ב יז, כח). האם דוד ואנשיו היגיעים הזדרזו לנוח על הספות? האם משמעות המילה 'ספות' כאן דומה ל 'מיטות' (couches)? נפתח בביאור מילה דומה. בלשון המקרא וחז"ל משמעות המילה 'סף' היא 'כלי קיבול לנוזלים':

"וּלְקַחְתֶּם אֲגָדָת אֲזוֹב וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בַּסֵּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֵּף" (שמות יב, כב); "הֲנֵה אֲנֹכִי שָׂם אֶת יְרוּשָׁלַם סָף רָעַל לְכָל הָעַמִּים סְבִיב" (זכריה יב, ב).

כך גם משמעותה של המילה הדומה 'ספה': "וְהַסִּפּוֹת וְהַמְּזֻמְרוֹת וְהַמְּזַרְקוֹת וְהַכִּפּוֹת וְהַמְּחַתּוֹת זָהָב סָגוֹר" (מלכים א ז, ג).

בפסוק שבו פתחנו קשה לומר שהמילה 'ספות' מתפרשת במשמעות של 'מיטות' כיון שלא מצאנו שום מקום אחר בתנ"ך ובלשון חז"ל שהמילה ספה מופיעה בלשון מיטה. סביר לומר שהמילה 'ספה' היא למעשה 'ספה', דהיינו כלי קיבול לנוזלים. ניתן לדייק יותר ולומר ש'ספה' הוא דווקא כלי קיבול לנוזלים עשוי מתכת, בשונה מ'כלי יוצר' שמופיע מייד אח"כ שהוא כלי מחרס (חומר) שנעשה בידי בעל מלאכה שנקרא 'יוצר', כמו בפסוקים הבאים: "וְאָרְדָּ בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּה הוּא עוֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה בְּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר" (ירמיהו יח, ג - ד).

מדוע בעברית המדוברת כיום 'ספה' דומה ל'מיטה'? גם כאן התשובה זהה - בשפות זרות מופיעה מילה בעלת צליל דומה כשם נרדף למיטה (למשל 'sofa' באנגלית), ומהם נכנסה לעברית המילה 'ספה' במשמעותה החדשה.

מזל טוב לנועם שפירא, מחזור טז, לרגל אירוסיו בשעה טובה.

ברכות לאילן כהן, מחזור יג, ורעייתו תהילה לרגל לידת הבן.

לבוגרנו היקר אורי ולנר, מחזור יד, ורעייתו אפרת שפע ברכות על לידת התאומים (בן ובת) בשעה טובה.

על האיש מוטלת חובה לשמח את אשתו בכל עת, בחגים - עוד יותר, ובמיוחד בחג הסוכות. ישנן דרכים שונות לשמח אותה. מתנה היא רק אחת מהן. לכן, הפעם אני פונה אליכם, הגברים, אל תהיו קמצנים! הרעיפו את אהבתכם בכל דרך, ומהר מאוד תגלו שאתם זוכים לאהבה כפולה ומכופלת. גם כשהאשה כועסת או מתלוננת, היא זקוקה לחיבה, למילת עידוד ולחיבוק אוהב. דווקא אז היא זקוקה לזה יותר.

לפעמים אשתך מתלוננת על היום הקשה שעבר עליה, על התינוק שלא הפסיק לבכות, על תבנית הביצים שהילד הפיל על הרצפה השטופה, על המיגרנה שלא מרפה ממנה כבר כמה שעות. אנא ממך, אל תציע לה פתרון. גם היא יודעת איפה נמצא האקמול. שליפת פתרון מסוג כזה זו התחמקות מהדבר שהיא זקוקה לו, ורק אתה יכול לתת: הקשבה עם המון אמפתיה והבנה אמיתית למה שעבר עליה. עבר עליה באמת יום קשה. תהיה כולך נוכח בשבילה. ההקשבה שלך היא כוח ריפוי טוב פי כמה מאקמול. היא מאפשרת לאשתך להוציא החוצה את הרעלים שהצטברו בתוכה במשך היום.

ישנן תלונות המכוונות ישירות כלפיך. למשל, אם בצאתך מן העבודה או מבית הכנסת התעכבת בדרך או פטפטת עם חבר, איחרת לחזור הביתה, ואשתך מקבלת אותך בזעף - למה לך להצטדק? היא ציפתה שתעזור לה בשעת ה"שיא" של השכבת הילדים, ונכון, אתה לא התכוונת. גם אתה עבדת קשה כל היום ורצית קצת "לנשום". אינך אוהב כשהיא מתלוננת, ואתה מגיב בתלונה נגדית. אך אם היא נפגעה, תביע את צערך על כך, ובטא את אהבתך.

במקום להיכנס לדו-קרב, מילים כה פשוטות כמו "אני מצטער" ישנו את כיוון הרוח מכל וכל. אם, במקום לענות לה באותו מטבע תפתיע אותה במילות עידוד ושבח, מובטחים לך (עלי!) התמוססות הכעס וחיוך מדבק. במקום לומר "למה לי לבוא הביתה ולשמוע את מגילת התלוננות", תנשום עמוק, תקשיב לה באמת, ותגיב במלוא האמפתיה.

דע לך: הכעס אינו נובע מכך שאשתך נאלצה להסתדר לבד. הכעס נובע מהפרשנות שהיא נותנת לאיחור: "החבר יותר חשוב לו ממני", "בכלל לא איכפת לו ממני", "הוא בכלל לא מודע לכמה קשה אני עובדת" וכן הלאה. אשתך זקוקה ליחס. היא רוצה להרגיש אהובה ונאהבת.

לאשה יש צימאון אין סופי לקבל אהבה, זהו בור ללא תחתית, וזהו היופי המקיים את הקשר. זה הפלא שמאפשר לחדש בכל יום תמיד את האהבה ביניכם.

כשיש מריבה ואתם חשים פגועים, הנושא של המריבה אינו הסיפור האמיתי. זהו רק סיפור כיסוי. הכעס מכסה על פגיעה ועלבון. אשתך רוצה להרגיש שאתה אוהב אותה באמת, גם כשהיא מתלוננת!

אשתך צמאה. כמו פרח שזקוק לאדמה, מים, אוויר ושמש כדי לצמוח ולהיפתח, כך אשתך זקוקה לתחושת ביטחון, שיחה טובה, מילות חיבה וחיבוק, דברי שבח והערכה, מילים שנותנות לה את התחושה שאתה אוהב אותה בדיוק כמות שהיא, ושאינך דבר בחיים שחשוב לך יותר ממנה.

אם אתה רוצה לשמח את אשתך ממש ממש, ישנו מסלול מיוחד למטיבי לכת ומתקדמים: אחד הדברים שישמח את אשתך יותר מכל הוא, שתנחש למה היא כמהה באותו רגע בלי שהיא תצטרך לבקש ולהסביר.

(נכון שלנשים נסביר, שגבר אינו אשה ולכן קטן הסיכוי שיצליח לנחש מה היא רוצה. עדיף שתלמד לבקש.) ואף על פי כן, עם קצת רצון טוב ולאחר היכרות של כמה שנים - אפשר לנסות, בהצלחה!